

thousands karbovantsiv in liabilities while initial capital equaled several thousands. Some merchants loaned money without having enough funds for repayment. This fact confused all the members of credit relations and often made mutual settlements in case of bankruptcy impossible.

Even after Bill of Credit Charter was signed in 1729 the Greeks widely used obliks that is credit instruments written in Greek causing misunderstandings and notices of dishonor of notaries public.

Key words: *Greek merchants, crediting system, Nizhyn Greeks.*

УДК 94:342.515(477-25)«18»(092)

В.О. Грукач

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ КИЇВСЬКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА Д.Г. БІБІКОВА ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ У ПІВДЕННО-ЗАХІДНОМУ КРАЇ

У статті здійснена спроба проаналізувати діяльність київського, волинського, подільського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова, яка мала сприяти подоланню польського впливу на Правобережжі України. На основі комплексного аналізу опублікованих та архівних джерел, історіографічних здобутків розглядаються правові засади створення та подальшої еволюції інституту генерал-губернаторства у Правобережній Україні.

Ключові слова: *Д.Г.Бібіков, Київський генерал-губернатор, губернатор, губернське правління, дворянські зібрання, законодавчі ініціативи, Російська імперія, Правобережна Україна.*

Розбудова української держави, реформування державного і суспільного життя, суперечливі процеси сучасного державотворення в розряд найгостріших висунули проблему діяльності органів місцевої влади. Проблема належить до тем, інтерес до яких з плином часу не зменшується, а навпаки, являє тенденцію до зростання. Врахування досвіду минулого дасть змогу уникнути повторення помилок, обрати найоптимальніші шляхи розв'язання.

Діяльність генерал-губернаторів Південно-Західного краю у ХІХ ст. і, зокрема, Д.Г. Бібікова знайшла своє відображення у працях М. Бармак [1], В. Грукач [3], А. Градовського [2], С. Дегтярьова [4], Л. Лисенка [5], С. Посохова [6], А. Черепанова [14], В. Шандри [15], О. Ярмиша [6] та ін.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі архівних джерел, здобутків історіографії дослідити діяльність київського, волинського, подільського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова на Правобережній Україні.

З кінця ХVІІІ і до початку ХХ ст. російська влада намагалася поширити загальноімперську систему управління на територію українських земель, і в першу чергу – приєднаних після поділів Польщі, де ще зберігалось польське законодавство та традиції. Це вимагало введення надзвичайних інституцій. Однією з них стала посада генерал-губернатора з надзвичайними повноваженнями, що згодом поширилася на інші національні окраїни Російської імперії і зайняла особливе місце у системі її регіонального управління. Підвладні Російській імперії українські території – Лівобережжя, Правобережжя і Південь України – відрізнялись від російських губерній своєю регіональною елітою, структурою станів, формами землеволодіння й землекорис-

тування, поліетнічністю і нормами права, що спричиняло труднощі та гальмувало поширення там загальноросійської губернської системи урядування. Тому імперська влада поклала на генерал-губернаторську форму управління, наділену надзвичайними повноваженнями, завдання подолати відмінності регіонів, які залишилися від попередніх державних утворень на її території і в повній мірі поширити на них загальноімперське законодавство та систему урядування. Діяльність генерал-губернатора мала пришвидшити темпи інкорпорації, сприяти якомога повнішому зросійщенню регіону, зіграти на міжетнічних проблемах та протиріччях.

Після придушення польського повстання 1830-1831 рр. імператор Микола I розпочав у краї активну політику зросійщення. Для її успішного здійснення та пришвидшення темпів процесу інкорпорації 24 лютого 1832 р. було впроваджено Київське генерал-губернаторство у складі трьох правобережних губерній. Штатний розклад цієї надгубернської адміністративної установи з 26 осіб затвердив Микола I, а згодом він періодично розширювався.

Першим посаду Київського генерал-губернатора зайняв генерал В.Левашов, який провів конфіскацію маєтків учасників повстання, здійснив люстрації поміщицьких і монастирських маєтностей. У той час впроваджувалася російська мова у діловодстві, розроблялася та реалізовувалася цілеспрямована система заходів зросійщення краю.

Особливо активною була діяльність наступного Київського генерал-губернатора – Д.Г. Бібікова, який жорсткими адміністративними методами проводив активну інкорпораційну політику. Ним була практично припинена діяльність дворянських зібрань по розгляду і підтвердженню шляхетства, впроваджено ряд заходів для поширення російської освіти і культури, ліквідована уніатська церква. Зосереджуючи у своїх руках вищу військову, цивільну і поліцейську владу й намагаючись кардинально змінити ситуацію в краї. Д.Г. Бібіков, користуючись особливою довірою Миколи I, часто виступав із законодавчими ініціативами, надсилаючи напрацьовані у його канцелярії проекти до Сенату й Комітету міністрів, які після обговорень набували чинності законів і змінювали існуючу нормативно.

Діяльність київського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова, який за період свого 15-річного управління Південно-Західним краєм (1838-1852 рр.) активно впроваджував у життя цілеспрямовану програму зросійщення Правобережжя України, була досить різносторонньою. Він діяв жорсткими адміністративними методами. У Правобережній Україні гостро стояло земельне питання, що викликало соціальне протистояння. З метою обмеження польських землевласників та завоювання прихильності місцевого православного селянства провів інвентарну реформу.

Зазначимо, що загалом за період Миколи I з метою вирішення селянського питання було створено 10 секретних комітетів й особливою активністю відзначалася діяльність першого міністра створеного у 1837 р. міністерства державних маєтностей гр. П.Д. Кисельова. Його діяльність звелась до проведення реформи державних селян у 1838 р. Головні ідеї цієї реформи були сформульовані в доповідній записці «Виклад основних підстав реформування управління державними селянами і майном», що була підготовлена царською канцелярією. Зазначеним законопроектом закріплювалося право власності на всі казенні землі.

Над реформуванням поземельного устрою державних селян працював комітет, що займався розробкою законопроекту про звільнення приватновласницьких селян під керівництвом кн. Л. Васильчикова. У підсумку у квітні 1842 р. імператором було підписано «Положення у доповнення до постанови про вільних хліборобів». Однак всі зазначені нами ініціативи влади були недостатніми для вирішення гостроти земельної проблеми в державі.

У той же час на Правобережжі України, де переважала панщина, зловживання польських поміщиків, яким належала переважна більшість земель краю, над українськими кріпаками зустрічались досить часто. І місцева адміністрація, вбачаючи в місцевому закріпаченому селянстві одновірного та одноетнічного спільника в російсько-польському протистоянні, намагалась використати соціальний антагонізм. Призначення генерал-губернатора Д.Г. Бібікова стало поворотним моментом у цьому. Спочатку він заборонив римо-католицькому духовенству тілесно карати своїх селян, а справи про їх покарання передавати на судовий розгляд. Згодом Д.Г. Бібіков виступив з пропозицією перевести таких селян на оброк з метою захисту їх від поміщика або посесора-поляка та єврея-орендаря. Зазначимо, що, не дивлячись на опозиційну більшість щодо зазначеної пропозиції генерал-губернатора у міністерстві державних маєтностей, яка вважала, що поміщицькі селяни були не готові до відбування грошової повинності, даний проект невдовзі отримав силу закону стосовно казенних селян.

За вимогою Київського генерал-губернатора кримінальними палатами губерній були підготовлені списки про зловживання польських поміщиків над кріпаками, які були зафіксовані за три роки (1838-1840 рр.) [9, арк.6]. А з серпня 1841 р. Комітет у справах Західних губерній вже заслуховував інформацію Д.Г. Бібікова про зловживання польських землевласників. Невдовзі для послаблення соціально-економічних позицій польської шляхти у 1847-1848 рр. у правобережних українських губерніях за ініціативою київського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова була реалізована інвентарна реформа.

Зазначимо, що питання про введення інвентарів у Південно-Західному краї вперше поставив у 1840 р. міністр державних маєтностей П.Д. Кисельов. Вимоги до складення інвентарів були наступними: вони мали складатися на основі встановленого звичаю, який регулював відносини між селянами і поміщиками. Розмір повинностей визначався шляхом поділу селян на тяглих, напівтяглих (у правобережних українських губерніях – піших), городників та бобилів. Тягли селяни мали худобу, дещо більші наділи та відбували панщину з волами або кіньми; піші, що мали менші наділи, відбували панщину без робочої худоби; а городники мали у користуванні лише садибні землі та сінокоси, відбуваючи повинності іншого роду. У процесі визначення обсягу повинностей вимагалось, щоб зазначені не перевищували встановленої звичаєм орендної платні, яка дорівнювала одній третині валового доходу з ділянки землі, що перебувала у користуванні даної сім'ї. Городники та бобилі обкладались оброком.

У середині квітня 1844 р. в губерніях: Віленській, Гродненській, Рівненській, Мінській, Вітебській, Могилівській, Київській, Волинській і Подільській були створені губернські комітети для складення таких інвентарів. Їх очолювали губернатори, а до складу входили: губернський предводитель дворянства, віце-губернатор, губернський прокурор, чиновник генерал-губернатора, повітовий предводитель дворянства й відомі поміщики [8, арк.7].

Підготовлені зразки інвентарів для маєтків Південно-Західного краю, які були затверджені Миколою І 26 травня 1847 р. як «Правила для управління маєтками за затвердженими для них інвентарями в Київському генерал-губернаторстві», були напрацьовані в канцелярії київського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова. А пізніше на їх підставі були складені уставні грамоти, де визначались поземельні відносини між поміщиками та «тимчасовозобов'язаними» селянами [8, арк. 24].

Дещо пізніше за ініціативою місцевої адміністрації «Правила для управління маєтками за затвердженими для них інвентарями в Київському генерал-губернаторстві» від 26 травня 1847 р. були змінені і 29 грудня 1848 р. Миколою І була затверджена їх нова редакція, на підставі якої змінювались попередні інвентарі. Однак лише у вересні 1852 р інвентарі були затверджені київським генерал-губернатором і разом з Правилами

від 29 грудня 1848 р. були розіслані поміщикам через повітових предводителів дворянства правобережних українських губерній [1, с. 217].

За Інвентарними правилами, що визначали відносини між поміщиками та приписними селянами, встановлювалось, що земля, якою користувались селяни, залишалась у них у довічному користуванні, панщина ж обмежувалась трьома днями для чоловіка і одним днем для жінки з «тяглового» господарства та двома днями для чоловіка і одним для жінки з господарства, де не було ані коней, ані волів. Заборонялось відбування панщини у свята та перенесення відбування панщини з одного тижня на інший або з одного місяця на інший. Поміщики були позбавлені права втручатись в особисте життя залежних від нього селян та карати їх без суду [1, с. 218].

Поряд з цим Д.Г. Бібіков домігся прийняття узаконення 15 жовтня 1848 р., згідно якого генерал-губернатор мав право контролю над судовими процесами у справах із приводу зловживання поміщицькою владою над селянами, а з серпня наступного року він міг накладати опіку без розгляду цього питання у дворянських зібраннях на ті маєтки, власники яких жорстоко поводитися зі своїми підлеглими.

У період генерал-губернаторства Д.Бібікова були зміцнені поліцейські установи та проведена судова реформа, в результаті якої відбувся перехід судочинства з Литовського статуту на російський звід законів. Генерал-губернатор доповідав Комітету у справах Західних губерній, що проведення цього кроку сприятиме «слиянию Западного края с коренною Россією». В основу узаконення від 25 червня 1840 р. «О распространении силы и действия российских гражданских законов на все Западные, возвращенные от Польши области» була покладена доповідна записка управителя Міністерством юстиції В.М. Паніна і київського генерал-губернатора Д.Г.Бібікова [3, с. 14].

З часу оприлюднення цього закону всі урядові й судові установи, а також дворянські депутатські зібрання, в своїй діяльності мали користуватися лише російською мовою, а процес декласації шляхти набрав особливих обертів.

Генерал-губернатор активно співпрацював із Комітетом у справах Західних губерній (1831–1848 рр.), який спеціально був створений імператором для проведення інтеграційних заходів на приєднаних землях. Ним у Києві в січні 1840 р. була створена Центральна ревізійна комісія для розгляду діяльності дворянських губернських зібрань, які на його думку, занадто повільно розглядали справи шляхти. Комісія, про діяльність якої Д. Г. Бібіков тричі доповідав Комітету у справах західних губерній, заміняла три малодіяльні губернські і підпорядковувалась наглядові генерал-губернатора [13, арк.2].

Після ліквідації магдебурзького права значним заходом було завершення реформи в галузі законодавства та судочинства, внаслідок якої відбувся перехід із Литовського статуту на російський Звід законів. Д.Г. Бібіков хоча і помилявся, зараховуючи Статут до кодексу польського права, але його відмінність від російських законів він добре відчував і доповідав Комітету у справах Західних губерній, що відміна його чинності переконає населення в несамостійності його законів, і вони як такі, вже не будуть нагадувати йому колишню республіку. В урядовому поданні головний начальник краю навів ще кілька причин відміни Литовського статуту: нібито він ображав місцеве «руське» православне населення, неповний і недосконалий, заплутує діловодство, захищає «сильного й багатого». В основу закону від 25 червня 1840 р. «О распространении силы и действия российских гражданских законов на все западные, возвращенные от Польши области» взята доповідна управляючого Міністерством юстиції В.М. Паніна і Д.Г. Бібікова. З часу оприлюднення цього закону діловодство державних установ, в тому числі і дворянських депутатських зібрань, переводилося на російську мову [7, с. 76].

Царська влада пильно стежила за тією частиною польської шляхти, яка ухилялася від державної служби. Ознайомившись зі списком дворян трьох правобережних

українських губерній віком від 16 до 30 років, які не перебували на державній службі (а таких нараховувалось понад 8 тис.). Микола I виніс цю проблему на обговорення Комітету міністрів. Генерал-губернатор Д.Г. Бібіков звернув особливу увагу губернаторів на залучення до служби багатої шляхти, яка на відміну від збіднілої, декласованої продовжувала зберігати свою опозиційність.

Генерал-губернатор поставив перед міністерством внутрішніх справ питання про правомірність примусового направлення на державну службу юнаків, батьки яких мали у володінні понад сто селянських душ. Обов'язкове несення такої служби було узаконено іменним указом від 21 квітня 1852 р.

Генерал-губернатор намагався асимілювати шляхту через службу в російських установах. Для залучення молоді з непоганою домашньою освітою, яка не поспішала йти на державну й військову службу під російську корону, було вжито низку заходів: переглянуто списки молодих дворян, що доставлялися імператорові з Києва, і вирішено якнайбільше залучити їх до служби. Д.Г. Бібіков вважав, що польське дворянство не оцінило «дарованої милості» і в основній своїй масі не служить престолу. Він поділив дворянство на дві категорії: до першої відніс давні роди магнатів, а до другої, нижче дворянство, яке служить не державі, а магнатам. Перші, хоча й набули права російського дворянства, але не відслужили за них і продовжували ухилятися як від військової так і від статської служби. Другі, як і перші, також не служили Росії. Генерал-губернатор вважав, що вихідців із великомаєткових дворян (ті, що володіли понад тисячу душ) слід направляти на службу в установи до великоросійських губерній, а зубожілі самі поступово асимілюються з росіянами. На родини, що відмовлятимуться посилати своїх синів служити в Росію, накладати особливий грошовий збір. Ті, хто не служив або прослужили менше 15 років мусять виділяти частину своїх статків на утримання військ, що квартируються на території генерал-губернаторства. В цілому солдафонські пропозиції генерал-губернатора не були взяті до виконання, але ініціювали появу кількох законодавчих документів.

Уже 1847 р. урядом було дозволено приймати на службу учасників повстання 1830 – 1831 рр. під особисту відповідальність генерал-губернаторів. Указом від 21 квітня 1852 р., сини поміщиків неправославного віросповідання, у володінні яких було до 100 селянських душ, зобов'язані були служити прапорщиками чи юнкерами, причому проходження служби передбачалося у великоросійських губерніях, крім Петербурзької. Звільнення від неї отримували лише дворяни з тілесними ушкодженнями, та й то після підтвердження таких місцевими властями. Через кілька місяців було схвалено положення про проходження 18-річними юнаками з дворян Західних губерній обов'язкової військової служби, на яку вони відправлялися на підставі безпосередніх розпоряджень генерал-губернатора [3, с.15].

При виробленні державної політики, спрямованої на зросійщення краю, генерал-губернатор все більше розумів, що йому не вдасться порозумітися із шляхтою. Лише на перших порах Д.Г. Бібіков намагався здійснити асиміляцію польського дворянства через залучення його до статської служби. Він неодноразово клопотався про нагороду чиновників польського походження, сприяв поверненню із заслання. Традиційна кооперація з елітою в управлінні приєднаними територіями на Правобережній Україні не скоро мала продовження, бо шляхта, котра підтримала повстання та продемонструвала свою нелояльність, вийшла з довіри уряду. До того ж, вона потерпала за свої маєтки, що були не таких уже й значних розмірів. Після невдачі у співпраці з елітою Д.Г. Бібіков запропонував уряду відмінну від інших національних регіонів тактику інтеграції Правобережної України, а саме, усуваючи місцеву шляхту від влади, переорієнтуватися на одноетнічне селянство.

Реалізуючи активний урядовий курс зросійщення Правобережжя, генерал-губернатор Д.Г. Бібіков активно долучився до створення установ, які б забезпечили ідеологічне обґрунтування тих урядових заходів, що проводилися в краї.

Після заснування у Києві університету з'явилася думка про необхідність створення установи, яка б займалася збиранням стародавніх документів. З ініціативи першого ректора університету М. Максимовича у 1835 р. було створено «Тимчасовий комітет для пошуку древностей у Києві».

У квітні 1843 р. Київський генерал-губернатор Д.Г. Бібіков попросив Міністра внутрішніх справ графа Перовського «испросить Высочайшее разрешение на учреждение в Киеве Комиссии, с выделением на ее содержание 500 руб. с каждой губернии т.е.» Дозвіл було отримано і в листопаді того ж року Д.Г. Бібіков доручив відомому збирачу старожитностей С.І. де Шодуару підібрати людей для роботи в Комісії. Містилася Комісія у приміщенні університету. На її утримання виділялося 1500 руб. [17, с.5]

Генерал-губернатор переконав київських вчених-істориків надати створеному ними історичному товариству статус державної установи під назвою «Временная комиссия для разбора древних актов в Киеве». І така комісія, заснована 1843 р. при канцелярії генерал-губернатора, розпочала активну діяльність, розшуковуючи й публікуючи джерела з української історії, літописи, видаючи томи «Архива Юго-Западной России», чим представники імперської влади намагались досягти реалізації політичної мети – довести й обґрунтувати, що Правобережжя було і є «исконно русским краем» [4, с.15].

З 1845 р. по 1847 р. на посаді художника у Комісії працював Т.Г. Шевченко, який змальовував історичні місця та пам'ятники не лише на Правобережжі, а й на Полтавщині та Чигиринщині.

Основну роботу по опрацюванню і підготовці до друку зібраних документів виконували члени Комісії. Але без будь-кого з них Комісія б працювала, а без Київського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова такої Комісії не було б, як вважає М.Г. Щербак [17, с.6] Дякуючи йому члени Комісії отримали доступ до архівів Варшави, Москви, Петербурга, Стокгольма. Він звертався з проханням до Сенату надати документи з історії України. Зібрані документи поклали початок утворенню у 1852 р. Київського центрального архіву древніх актів.

У боротьбі за прихильність українських селян Д.Г. Бібіков продовжив політику переслідування й закриття польських та впровадження російських початкових шкіл. У 1841 р. була введена система закритих навчальних закладів, якими опікувався сам генерал-губернатор, очоливши одночасно у 1848-1852 рр. і Київський навчальний округ. Були закриті католицькі школи у маєтках. Представники місцевої влади були переконані у необхідності проведення навчання серед місцевих селян лише російською мовою [12, арк. 3].

Київський генерал-губернатор Д.Г. Бібіков для зміцнення свого становища у Південно-Західному краї клопотався перед Комітетом про дозвіл місцевому купецтву обирати засідателів у кримінальну і цивільну палати повітових судів. Комітет відмовив, посилаючись на те, що купецтво в краї складається з євреїв. Йому було дозволено третього засідателя призначати і затверджувати від корони. У березні 1840 р., намагаючись не допустити представників польського дворянства в судові установи, Київський генерал-губернатор поставив питання про призначення суддів і засідателів від корони, а не шляхом виборів. Комітет переслав справу міністру юстиції графу Паніну, який пішов назустріч побажанням генерал-губернатора, і 15 квітня 1840 р. цар затвердив указ «Про заміщення посад членів повітових судів, що обирались від дворянства, чиновниками від корони» [7, с. 76]. Він передбачав у Київській, Волинській та

Подільській губерніях заміну суддів і дворянських засідателів, що вибули з різних причин, російськими чиновниками від корони. Таким чином генерал-губернатор намагався збільшити свій вплив на місцеві суди. Його дії можна зрозуміти, адже на відміну від лівобережних українських губерній, на Правобережжі він не міг довіряти ані місцевому дворянству – полякам, ані купецтву – євреям. Його опорою могли бути лише російські чиновники.

За часів генерал-губернатора Д.Г. Бібікова було започатковано традицію верховенства центральної адміністративної влади над судовими установами, була практично припинена діяльність дворянських зібрань по розгляду і підтвердженню шляхетства, впроваджено ряд заходів для поширення російської освіти і культури, ліквідована уніатська церква. Зосереджуючи в своїх руках вищу військову, цивільну і поліцейську владу і намагаючись змінити соціальну структуру у краї, фінансову та судову системи, генерал-губернатор часто виступав із законодавчими ініціативами, надсилаючи напрацьовані у його канцелярії проекти до Сенату, Комітету міністрів, які після обговорень набували чинності узаконення і змінювали існуючу на той час систему законень.

З червня 1840 р. розпочала роботу Київська центральна ревізійна комісія для перевірки дворянських депутатських зібрань, яка мала замінити роботу трьох губернських комісій, діяльність яких визнавалася неефективною й в роботі якої були виявлені значні зловживання.

Київський генерал-губернатор як головна посадова особа у Південно-Західному краї представляв інтереси центральної влади, здійснював контроль за діяльністю всіх адміністративних органів на підвідомчій йому території.

Список використаної літератури

1. Бармак М. В. Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кін. XVIII – пер.пол. XIX ст.) / М. В. Бармак. – Тернопіль, 2007. – 512 с. ; Barmak M. V. Formuvannia vladnykh instytutsii Rosiiskoi imperii na Pravoberezhnii Ukraini (kin. KhVIII – per.pol. KhIX st.) / M. V. Barmak. – Ternopil, 2007. – 512 s.
2. Градовский А. Д. Исторический очерк учреждения генерал-губернаторств в России // Градовский А.Д. Собрание сочинений / А. Д. Градовский. – Санкт-Петербург : Тип. М. М. Стасюлевича, 1899. – Т. 1. – С. 299-338 ; Gradovskiy A. D. Istoricheskiy ocherk uchrezhdeniya general-gubernatorstv v Rossii // Gradovskiy A.D. Sobranie sochineniy / A. D. Gradovskiy. – Sankt-Peterburg : Tip. M. M. Stasyulevicha, 1899. – Т. 1. – С. 299-338
3. Грукач В. О. Інститут генерал-губернаторства у Правобережній Україні: правові засади та особливості функціонування (1832 – 1914 рр.) : автореф. дис. ...канд. юр. наук : спец. 12.00.01 / Вікторія Олександрівна Грукач ; Національній академії внутрішніх справ. – Київ, 2015. – 24 с. ; Hrukach V. O. Instytut heneral-hubernatorstva u Pravoberezhnii Ukraini: pravovi zasady ta osoblyvosti funktsionuvannia (1832 – 1914 rr.) : avtoref. dys. ...kand. yur. nauk : spets. 12.00.01 / Viktoriia Oleksandrivna Hrukach ; Natsionalnii akademii vnutrishnikh sprav. – Kyiv, 2015. – 24 s.
4. Дегтярьов С. І. Цивільне чиновництво України у кінці ХУІІІ – першій половині ХІХ ст. : моногр. / С. І. Дегтярьов. – Суми : Друкарський дім «Папірус», 2014. – 472 с. ; Dehtiarov S. I. Tsyvilne chynovnytstvo Ukrainy u kintsi KhUIII – pershii polovyni KhIX st. : monohr. / S. I. Dehtiarov. – Sumy : Drukarskyi dim «Papyrus», 2014. – 472 s.
5. Лысенко Л. М. Губернаторы и генерал-губернаторы Российской империи (XV – начало XX века) / Л. М. Лысенко. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Изд-во МПГУ, 2001. – 354 с. ; Lysenko L. M. Gubernatory i general-gubernatory Rossiyskoy imperii (KhV – nachalo KhKh veka) / L. M. Lysenko. – 2-e izd., ispr. i dop. – Moskva : Izd-vo MPGU, 2001. – 354 s.

6. Посохов С. И. Губернаторы и генерал-губернаторы. / С. И. Посохов, А. Н. Ярмыш. – 2-е изд., исп. и доп. – Харьков : Акта, 1996. – 206 с. ; Posokhov S. I. Gubernatory i general-gubernatory. / S. I. Posokhov, A. N. Yarmysh. – 2-e izd., isp. i dop. – Kharkov : Akta, 1996. – 206 s.

7. Российское законодательство X-XX веков в 9-ти т. / под общей ред. О. И. Чистякова. – Москва : Юридическая литература, 1988. – Т. 6 : Законодательство первой половины XIX в. - 178 с. ; Rossiyskoe zakonodatelstvo Kh-KhKh vekov v 9-ti t. / pod obshchey red. O. I. Chistyakova. – Moskva : Yuridicheskaya literatura, 1988. – Т. 6 : Zakonodatelstvo pervoy poloviny XIX v. - 178 s.

8. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (ЦДІАУ), ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 532, спр. 134. По предоставлению губернаторов с копиями всеподданейших отчетов о состоянии вверенных им губерний, 47 арк. ; Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Kyievi (TsDIAU), f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 532, spr. 134. Po predostavleniyu hubernatorov s kopyiamy vsepoddaneishykh otchetov o sostoianyy vverennykh ym hubernyy, 47 ark.

9. ЦДІАУ, ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 1, спр. 3127. Ведомости дел о жестоком обращении помещиков с крестьянами, рассмотренных Киевской, Подольской и Волынской палатами уголовного суда и утвержденных Сенатом в 1838 – 1840 гг., 31 арк. ; TsDIAU, f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 1, spr. 3127. Vedomosty del o zhestokom obrashchenyy pomeshchykov s krestianamy, rassmotrennykh Kyevskoi, Podolskoi y Volynskoi palatamy uholovnoho suda y utverzhdennykh Senatом v 1838 – 1840 hh., 31 ark.

10. ЦДІАУ, ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 630, спр. 354. О реформе полиции, 410 арк. ; TsDIAU, f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 630, spr. 354. O reforme polytsyy, 410 ark.

11. ЦДІАУ, ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 814, спр. 491. О прекращении продажи польских букварей... 8 – 29 июля 1864 г., 3 арк. ; TsDIAU, f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 814, spr. 491. O prekrashchenyy prodazhy polskykh bukvarей... 8 – 29 yuliia 1864 h., 3 ark.

12. ЦДІАУ, ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 815, спр. 498. Дело о запрещении издавать и продавать календари, газеты и др. издания на польском языке в городах Волынской губернии. 29 декабря 1855 г., 53 арк. ; TsDIAU, f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 815, spr. 498. Delo o zapreshchenyy yzdavat y prodavat kalendary, hazety y dr. yzdaniia na polskom yazyke v horodakh Volynskoi hubernyy. 29 dekabria 1855 h., 53 ark.

13. ЦДІАУ, ф. 442. Канцелярія київського, подільського і волинського генерал-губернатора, оп. 96, спр. 279. Ведомость имений, конфискованных за участие их владельцев в польском восстании 1863 г., 3 арк. ; TsDIAU, f. 442. Kantseliariia kyivskoho, podilskoho i volynskoho heneral-hubernatora, op. 96, spr. 279. Vedomost ymeniy, konfyskovannykh za uchastye ykh vladeltsev v polskom vosstany 1863 h., 3 ark.

14. Черепанов А. І. Київська губернія в першій половині XIX ст.: історико-правові, соціокультурні виміри : автореф. дис. ...канд. іст. наук : спец. 07.00.01. / Андрій Ігорович Черепанов ; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – 24 с. ; Cherepanov A. I. Kyivska huberniia v pershii polovyni KhIKh st.: istoryko-pravovi, sotsiokulturni vymiry : avtoref. dys. ...kand. ist. nauk : spets. 07.00.01. / Andrii Ihorovych Cherepanov ; Pereiaslav-

Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Hryhoriia Skovorody. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2016. – 24 s.

15. Шандра В. Генерал-губернаторство в Україні : XIX – початок XX ст. / В. Шандра. – Київ : Ін-т історії України НАНУ, 2005. – 427 с. ; Shandra V. Heneral-hubernatorstvo v Ukraini : KhKh – pochatok KhKh st. / V. Shandra. – Kyiv : In-t istorii Ukrainy NANU, 2005. – 427 с.

16. Шульгин В. Я. Юго-Западный край под управлением Д. Г. Бибилова (1838 – 1853) / В. Я. Шульгин. // Древняя и новая Россия. – 1879. – № 5. – С. 5-32 ; № 6. – С. 90-131 ; Shulgin V. Ya. Yugo-Zapadnyy kray pod upravleniem D. G. Bibikova (1838 – 1853) / V. Ya. Shulgin. // Drevnyaya i novaya Rossiya. – 1879. – № 5. – S. 5-32 ; № 6. – S. 90-131

17. Щербак М. Внесок Д.Г. Бібікова в становлення та розвиток Київської археографічної комісії. / М. Щербак. // Чотирнадцять джерелознавчі читання : матер. респуб. наук. конф., м. Київ, 17 груд. 2013 р. – Київ : Логос, 2014. – С. 5-7 ; Shcherbak M. Vnesok D.H. Bibikova v stanovlennia ta rozvytok Kyivskoi arkheohrafichnoi komisii. / M. Shcherbak. // Chotyrynadtsiati dzhereloznavchi chytannia : mater. respub. nauk. konf., m. Kyiv, 17 hrud. 2013 r. – Kyiv : Lohos, 2014. – S. 5-7

Стаття надійшла до редакції 24.11.2016 р.

V. Grukach

LEGISLATIVE INITIATIVES KYIV, VOLYN, PODOLIA GENERAL-GOVERNOR D.H. BIBIKOV AND A THEY INSTILLATION IN RIGHT-BANK UKRAINE

Consider legislative initiatives D.H.Bibikov General-governors who have to bridge the Polish influence on the Right Bank Ukraine. Based on comprehensive analysis of published and archival sources, historiography achievements the legal bases for the creation and further evolution of the Institute of General Governorship of Right Bank Ukraine are examined. It is reported that it was due to the introduction of a number of factors related to the special needs of the region, in particular, the continuation of the jurisdiction of Polish-Lithuanian legislation, availability of multi-ethnic composition of the population, lack of support for the new government from the local elite, dominant Catholic and Uniate churches, deficit of pro-government minded officials.

The activity of Kyiv governors-general, their legislative initiatives, relationships with governors and noble government agencies is analyzed. The reasons and circumstances of liquidation of Kyiv General Governorship in the early twentieth century are reported.

Key words: D.H. Bibikov, Kyiv governor-general, legislative initiatives, noble assemblies, Province Government, the governor, the Right-Bank Ukraine, the Russian Empire.